

บทที่ ๑

ปฐมนิเทศการเรียนการสอนและธรรมชาติวิชาประวัติศาสตร์

ข้อความเบื้องต้น

โดยเหตุที่ผู้เขียนได้มีประสบการณ์อันเนื่องมาจากได้คลุกคลีเกี่ยวกับการเรียนการสอนนักเรียนรวมทั้งการออกไปปฐมนิเทศการฝึกสอนของ นศ,นิสิตนักศึกษาเป็นเวลามากมายมาโดยตลอด จึงเป็นเหตุทำให้ได้พบความจริงเกี่ยวกับสภาพและบรรยากาศการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมทั่วไปรวมทั้งวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยบางแห่งเท่าที่เป็นมาจนถึงปัจจุบันว่า "ทั้งผู้เรียนและผู้สอนไม่ค่อยจะเข้าใจความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติวิชาประวัติศาสตร์ เช่นไม่รู้ว่าประวัติศาสตร์คืออะไร มีความหมายขอบเขต และมีคุณค่าหรือไม่เพียงไร ตลอดจนประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้จากสิ่งที่เรียกว่า "ประวัติศาสตร์" นั้นว่ามีอะไรบ้าง และการจะแสวงหาประโยชน์ คือ ความรู้ความจริงตลอดจนคุณค่าในทางประวัติศาสตร์นั้นควรทำอย่างไรและโดยวิธีใด วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาความรู้ความจริงในทางประวัติศาสตร์อย่างชาญฉลาด ก็ไม่ค่อยจะรู้จักจริงหรือนำมาใช้กันมากนัก

ความจริงอีกประการหนึ่งที่ได้พบก็คือ ผู้เรียนต้นและมีความสามารถมักจะตั้งคำถามต่อเสมอๆว่า "ประวัติศาสตร์คืออะไร" หรือ "เราจะเรียนไปทำไม" ไม่เห็นน่าเรียนเลยเพราะเรื่องราวในประวัติศาสตร์เต็มไปด้วย พ.ศ.และเรื่องที่จะต้องท่องจำแทบทั้งสิ้น ใช้ไม่ได้และไม่มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันแต่อย่างไรเลย" ดังนี้ เป็นต้นซึ่งผู้สอนส่วนใหญ่ก็ให้ความกระจ่างในเรื่องนี้ไม่ได้ หรือได้ไม่ค่อยดี และไม่เคยมได้ตระหนักในความจริงถึงศักดิ์ศรีและหน้าที่ในฐานะครูสอนวิชาประวัติศาสตร์ แต่อย่าง

โดยเฉพาะทุกครั้งที่ได้เกิด เหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนั้นเท่ากับครูประวัติศาสตร์ (ซึ่งไม่เข้าใจและไม่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เลย) ได้ทำลายคุณค่าและความสำคัญของประวัติศาสตร์" ซึ่งเป็นวิธีการที่สำคัญ แขนงหนึ่งของโลกดังที่ท่านผู้รู้และนักปราชญ์ของโลกได้กล่าวไว้ว่า "ประวัติศาสตร์เป็นรากฐาน หรือ แก่นแท้ของวิชาการ ๓ แขนง มีวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ " และที่สำคัญก็คือครูไม่เคยได้เฉลียวใจว่าบทบาทบางประการของครูได้ทำลาย ความเชื่อและการมีศรัทธาในวิธีการประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเพิ่มขึ้นอีก ๑ คน และจะเพิ่มขึ้นที่ละคนทีละคนจนยากที่จะประมาณความเสียหาย อันครุผู้มันได้ก่อให้เกิดขึ้นวงการประวัติศาสตร์ ทั้งนี้มีมูลฐานเบื้องต้น เนื่องจากไม่มีประสบการณ์และกลัวไม่รู้เท่าความจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อันที่จริงครุผู้มันควรจะตีบททวนว่า ก่อนที่จะยึดอาชีพ เป็นครูประวัติศาสตร์

"อาจารย์" ในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยได้เคยเตือนสติและให้ข้อคิดไว้ว่า "เธอจะต้องออกไปเป็นครู ที่ตั้งพยายามอย่างสุดฝีมือสุดความคิดและความสามารถที่จะสร้างสรรค์และพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทรัพยากร กำลังคนที่มีคุณภาพ และคุณค่าแก่รัฐชาติให้จงได้ จงอย่าสักแต่จะสอนแต่เนื้อหาตามหลักสูตรอย่างที่เป็น มา และถ้าเธอแน่ใจว่าไม่มีความรักความศรัทธาต่อคนไม่มีอุดมการณ์ที่ศรัทธาวิชาชีพ "ของการเป็นครู" จงอย่าเป็นครู เพราะผลร้ายจะเกิดขึ้นแก่เด็กในชั้นปลาย อีกทั้งคือการเป็นมาตถิร ในทางวิชาการอันเนื่อง จากการสร้างกำลังคน ที่ไม่มีคุณภาพและคุณค่าในทางจิตใจ และความสามารถออกไปสู่โลกภายนอกซึ่งจะ ไม่เป็นและไม่คู่ประโยชน์อันใดให้แก่ชาติบ้านเมือง

ความจริงประการสุดท้ายที่ได้พบก็คือการมีปัญหาในกระบวนการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ เท่าที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยความน่าเบื่อแต่ไม่เป็นการพัฒนาสติปัญญาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ให้ ยังเกิดแต่ผู้เรียนแต่อย่างใดเลย อันครูที่คืนั้นไม่ใช่แต่จะมีความรู้ดี (คือ ๑ มีศาสตร์) อย่างเดียว เท่านั้นไม่แต่ยังจะต้องมีศิลปะในการถ่ายทอดความรู้ความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ บรรยายภาพที่ผู้นำเรียนรู้ (๒ มีศิลปะ) ด้วย ทั้งยังจะต้องมีศีลธรรมจรรยาบรรณของครู (๓ มีศีลธรรมจรรยา) ซึ่งเป็นคุณสมบัติ ๓ ประการ (๓ศ,๓) ซึ่งครูจะต้องมีและหมั่นทบทวนเตือนใจตนเองให้รู้สึกเสมอ

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงได้รวบรวมและเรียบเรียงเรื่องราวความจริงที่น่ารู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ตลอดจนสอดแทรกแนวคิดอย่างกว้างๆ เป็นการปฐมนิเทศแก่นักศึกษาและผู้สนใจตลอดจนผู้มี อาชีพอยู่ในวงการประวัติศาสตร์ซึ่งยังต้องการสร้างความสนใจและทรัพยากรร่วมกันสร้างสรรค์และพัฒนา ทางวิชาการประวัติศาสตร์ส่งเสริมก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง จะใช้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและ สังคมประสพการณ์เพื่อนำไปใช้ เป็นแนวทางในการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพและมีส่วนช่วยการปลูกฝังความ คิดรวมยอดหรือแนวคิด (Historical Concept) คุณค่าและอุดมการณ์ (Historical Value and Ideology) ตลอดจนปรัชญา (Historical Philosophy) ให้บังเกิดขึ้น ดังจะได้กล่าวต่อไปเป็นเรื่อง ตามลำดับ

ประวัติศาสตร์คืออะไร

คำว่า "ประวัติศาสตร์" มีที่มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า "History" ซึ่งมีรากศัพท์จากคำในภาษาละตินว่า "Historia" คำในภาษากรีกว่า "Histori" หรือ "Historiai" ผู้บัญญัติศัพท์ขึ้นใช้เป็นคนแรกคือ เฮโรโดตัส (Herodotus) 484 - 425 B.C.) ประชาชนชาวกรีกโบราณท่านผู้นี้ได้ริเริ่มทำการสืบสวนค้นคว้าและรวบรวมสิ่งที่เรียกว่าประวัติศาสตร์ขึ้น ดังนั้นในเวลาต่อมาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์

ความหมายของประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ (Historian) ได้ให้คำจำกัดความและแสดงแนวคิดไว้เป็นหลายทัศนะ ดังนี้

1. Aristotle ให้คำจำกัดความว่า "เป็นการบอกกล่าวอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับเรื่องราวปรากฏการณ์ธรรมชาติ" ^๑
2. J. Burckhardt ให้ความเห็นว่า ประวัติศาสตร์คือบันทึกซึ่งบุคคลหนึ่งสมัยหนึ่งเห็นคุณค่าว่าควรจะจดจำอีกยุคหนึ่งสมัยหนึ่งเอาไว้ ^๒
3. R.G. Collingwood ได้ให้คำจำกัดความ "ประวัติศาสตร์คือการค้นคว้าหาความรู้อย่างหนึ่งซึ่งมีที่มาจากคำว่า การสืบสวนหรือค้นคว้า (inquire) ดังนั้นถ้าเรายอมรับว่าประวัติศาสตร์คือการค้นคว้าหาความรู้ เราก็ต้องยอมรับว่าประวัติศาสตร์ก็คือวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากวิชาวิทยาศาสตร์ก็คือกระบวนการค้นคว้าหาความรู้โดยการตั้งปัญหาขึ้นก่อนแล้วจึงค้นหาคำตอบ ประวัติศาสตร์ก็เช่นกันจึงอาจเป็นวิชาในแขนงวิทยาศาสตร์ได้ ทั้งนี้เพราะเป็นการศึกษาโดยมีการหยิบยกปัญหาในทางประวัติศาสตร์ขึ้นพิจารณาแล้วจึงพยายามค้นหาเหตุผลซึ่งอาจทำได้จากการค้นคว้ารวบรวมหลักฐานต่าง ๆ มาเป็นข้อยุติหรือตอบปัญหาที่เราได้กำหนดขึ้นนั่นเอง" ^๓
4. E.H. Carr ให้ความเห็นเกี่ยวกับ "ประวัติศาสตร์คืออะไร" "ว่าประวัติศาสตร์คือเรื่องราวอันต่อเนื่องของการโต้ตอบกันระหว่างประวัติศาสตร์กับหลักฐานข้อเท็จจริง เป็นเรื่องถกเถียงระหว่างปัจจุบันกับอดีตที่ไม่มีที่สิ้นสุด" ^๔

1. Louis Gottschalk, Understanding History : A Primer of Historical Method, (New York: Alfred A. Knopf, 1956), P. 41

2. Cited by, Leonard M. Marrak The Nature of Historical Inquiry, (Holt, Rinehart and Winston, New York, 1970) P

3. Cited by, E.H. Carr, What is History, (Alfred A. Knopf, 1961) P. 24

4. Ibid., P. 35

5. Arnold J. Toynbee กล่าวว่า "ประวัติศาสตร์คือภาพของการที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของสร้างโลกและมนุษย์ ภาพนี้จะเคลื่อนไปเรื่อยๆ จากจุดกำเนิดคือพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของไปสู่จุดหมายปลายทางคือพระเจ้าอีก" (history is a vision of God's creation on the move, from its Source to God's goal) ⁵

6. George Trevelyan นักประวัติศาสตร์ผู้สามารถที่สุดคนหนึ่งในสมัยปัจจุบัน ได้ให้คำจำกัดความของประวัติศาสตร์ไว้หลังจากที่เขาได้ใช้เวลาตลอดชีวิตสำหรับศึกษา สอน และเขียนประวัติศาสตร์ เขาสรุปว่าประวัติศาสตร์เป็นเสมือน "ซีเมนต์ซึ่งทำให้การศึกษาทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและความสัมพันธ์ของมนุษย์เชื่อมติดต่อกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียว"

แนวความคิดดังกล่าว Prof. Dr. Frank G. Williston ก็เห็นด้วยโดยกล่าวอธิบายขยายความว่าประวัติศาสตร์เป็นสาขาวิชาเดียวในบรรดาวิชาสังคมศาสตร์ทั้งหมดที่ทำให้วิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มีความหมายและเชื่อมโยงติดต่อกัน ⁶

7. James Harvey Robinson นักประวัติศาสตร์อเมริกันผู้มีอิทธิพลเหนือการสอนประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกามากกว่าคนอื่นๆ ทั้งหมดได้กล่าวว่า "ประวัติศาสตร์เป็นทุกสิ่งซึ่งเรารู้เกี่ยวกับทุกสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำ ได้คิด ได้หวัง หรือได้รู้สึก" ⁷

8. A.L. Rowse ให้ความหมายของประวัติศาสตร์ว่า "เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ความเป็นมาการเปลี่ยนแปลง การศึกษาเกี่ยวกับสังคมในอดีต ตลอดจนวิวัฒนาการ จะเป็นกฎเกณฑ์สำคัญนำเราไปสู่ตัวประกอบที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข่าวสารเหตุการณ์และพลังต่างๆ ที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดแรงจูงใจ เกิดกรณีขัดแย้งโดยทั่วไป และที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล ซึ่งตัวประกอบต่างๆ จะคอยเป็นผู้ปรับรูปเหตุการณ์ ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ จึงเป็นการศึกษาที่ทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา"

๕. อังโน, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ "ประวัติศาสตร์และปรัชญาของตะวันตก" วารสารธรรมศาสตร์, (ปีที่ ๔ เล่มที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๑๗ - มกราคม ๒๕๑๘) หน้า ๗๑

๖. อังโน, แฟรงค์ จี. วิลลิสตัน "ขอบเขตและความมุ่งหมายของประวัติศาสตร์" ปรัชญาประวัติศาสตร์, ชาญวิทย์ เกษตรศิริและสุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ (โรงพิมพ์วิเศษ, ๒๕๑๘), หน้า ๑๔๓ - ๔

๗. เรื่อง เดียว, หน้า ๑๔๔

ฉะนั้นนอกเหนือจากประโยชน์ทางให้ความบันเทิงใจแล้ว ประวัติศาสตร์ยังทำให้เกิดความเข้าใจแจ่มชัดในมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการอ่านประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญและเหตุการณ์ นอกจากจะได้ทราบเกี่ยวกับบุคคลนั้นแล้ว ยังได้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของคนอีกจำนวนมากที่ประกอบและมีได้จากรึกชื่อในประวัติ แต่มีส่วนร่วมอยู่ด้วย คนเหล่านี้เปรียบเสมือนเกาะปะการังจำนวนมากที่ก่อตัวพอกพูนขึ้นเป็นประวัติศาสตร์ " ๘

9. Donald Schneider กล่าวว่า "ประวัติศาสตร์คือมารดาของวิชาสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นผลแห่งความพยายามของนักประวัติศาสตร์ (Historian) ในการที่จะได้ค้นหาหลักฐานและความจริงที่ปรากฏขึ้นใหม่ โดยไม่จำกัดเวลา" ๙

10. Henry Johnson ให้ความเห็นว่า "ประวัติศาสตร์คือทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในโลก เช่นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น" ๑๐

11. ดร.วิจิตร ลินสิริ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ๑๑ "ประวัติศาสตร์คือบันทึกเหตุการณ์ต่างๆในอดีต เกี่ยวด้วยเรื่องเหตุการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ประเพณีที่มนุษย์ได้คิดได้สร้างไว้ถือเป็นการเจริญรุ่งเรืองและเป็นรากฐานของความเจริญสมัยต่อมา ดังนั้นเราจึงมีประวัติศาสตร์หลายแขนง เช่น ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์อวกาศ ฯลฯ"

12. ดร.สืบแสง พรหมบุญ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของประวัติศาสตร์อย่างกว้างๆ เป็น ๒ ประการคือ

๑๒.๑ ประสบการณ์ทั้งหมดในอดีตของมนุษย์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

๑๒.๒ การสร้างประสบการณ์ในอดีตในอดีตที่เห็นว่ามีคุณค่าขึ้นมาใหม่

โดยอาศัยหลักฐานต่างๆ ประกอบกับความคิดและการตีความของนักประวัติศาสตร์ ๑๒

8. See "The Use of History" อ้างใน, วิจิตร ลินสิริ, ดร. เทคนิคการสอนประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๔ หน้า ๑

9. See "The Historical Method in the Teaching of History" อ้างใน, สุนทร ภูริเวทย์ และคณะ ระเบียบวิธีสอนวิชาประวัติศาสตร์ในโรงเรียนมัธยม, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๖

10. See "The Teaching of History in recondary Schools," อ้างใน, สุนทร ภูริเวทย์, เรื่องเดิม หน้าเดียวกัน

11. วิจิตร ลินสิริ, ดร. เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน

12. สืบแสง พรหมบุญ, ดร. ประวัติศาสตร์ทั่วไป, (กรุงเทพ โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ๒๕๒๐ หน้า ๑)

กล่าวโดยสรุปสำหรับความหมายของประวัติศาสตร์ หรือคำจำกัดความว่าประวัติศาสตร์คืออะไรนั้น อาจกล่าวได้เป็นนัยที่สำคัญ ๒ ประการคือ

๑. ในความหมายที่เป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง ประวัติศาสตร์ (History) จึงมีความหมายว่า "ประมวลวิทยาการความรู้ ประสบการณ์ และเรื่องราวทั้งหลายของมนุษย์ ซึ่งได้ก่อกำเนิด วิวัฒนาการ และแปรเปลี่ยนแปลงปรับปรุมา ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันตามความเป็นจริง (Reality) (และอาจหมายรวมไปถึงผลซึ่งจะมีต่ออนาคตเป็นบางเรื่องบางประการ) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวแปร (Variable) คือ สติปัญญา ความเฉลียวฉลาดสามารถ ความรอบรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ความหวัง และพฤติกรรมของมวลมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญ กับหมายถึงการสร้างประสบการณ์ในอดีตที่พิจารณาเห็นว่ามีความค่าขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ประกอบกับการสังเคราะห์ (Synthesis) คือการใช้ความคิด และการตีความผสมผสานกันของประวัติศาสตร์ (ซึ่งทั้งหมดอาจถือได้ว่าเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะพากเพียรค้นหาแนวทางหรือเครื่องมือในการดำรงชีวิตอยู่ ตลอดจนเพื่อให้มีการพัฒนาและวิวัฒนาการไปในทิศทางที่ก้าวหน้าและดีที่สุด สิกซึ่งไปกว่านี้ก็คือ ความพยายามที่จะเข้าใจหรือบรรลุปรัชญาสูงสุด คือความจริงในชีวิต-สังคมธรรมให้ได้นั้นเอง)"

๒. ในความหมายที่เป็นวิชาความรู้แขนงหนึ่ง (Academic Subject) ประวัติศาสตร์ (history) หมายถึง "บันทึกเรื่องราวและเหตุการณ์ของโลกและมนุษย์ชาติ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องประวัติความเป็นมาของโลก และวิวัฒนาการความสามารถ พฤติกรรมและความสัมพันธ์ของมนุษย์ในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและปรัชญา ดังนั้นประวัติศาสตร์ในภาว่นี้จึงอาจจำแนกย่อยออกได้เป็นหลายแขนง เช่น ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์กฎหมาย ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ศิลปะ และประวัติศาสตร์ศาสนา เป็นต้น

ลักษณะทั่วไปของประวัติศาสตร์ ^{๑๓}

๑. ประวัติศาสตร์เป็น ที่รวมเรื่องนานาชาติไว้ จึงพอที่จะสนองความสนใจของเด็กของคนซึ่งมีความสนใจแตกต่างกันได้อย่างกว้างขวาง

๒. นักประวัติศาสตร์ (historians) นั้นไม่ใช่ผู้ก่อกวนสันติภาพ แต่ต้องเป็นผู้ชอบอ่าน และเขียนประวัติศาสตร์อันเป็นทางหนึ่งที่จะตัดสินชีวิต เรื่องราวที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์

๑๓. วิจิตร ลิณศิริ, คร. เรื่องเดิม หน้า ๒-๔

๓. จุดประสงค์ของการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ดีคือมุ่งหวังที่จะพัฒนาสังคมของมนุษย์ ให้ถูกต้อง กาลละเทศะ บุคคล และเหตุการณ์

๔. ตัวประวัติศาสตร์เองอาจไม่จำเป็นต้องเป็นที่พอใจทุกคน แม้แต่ในหมู่คนที่เห็นประโยชน์ของประวัติศาสตร์ก็อาจไม่ชอบก็ได้ หากเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติแล้ว ประวัติศาสตร์ไม่ได้อำนาจให้ประโยชน์ และให้ผลทางการศึกษาในทันทีทันใด ไม่เหมือนกับผลของการทดลองทางวิทยาศาสตร์ถ้าหากเทียบกับอักษรศาสตร์ วรรณคดีแล้ว ประวัติศาสตร์ทั้งที่เขียนไว้ในอดีต และที่เขียนขึ้นในปัจจุบันก็ได้สนองความต้องการทางจริยธรรม และสุนทรียศาสตร์อย่างเต็มที่ เพราะประวัติศาสตร์ในรูปลักษณะของวิชาการแล้ว ก็ไม่ได้เป็นเรื่องราวที่ตึงเครียด ไม่เป็นคำสอนที่ตึงเครียด อย่างเช่น เราจะได้รับความชื่นชมชื่นใจจากเรื่องพระนางมาลีถึงตัวแค้น ถูกประหารด้วยกิโยติน เราก็ควรได้ดูภาพยนตร์หรืออ่านสารคดี เรียงร้อย ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ นอกจากนั้น เราอาจไม่ได้รับความชื่นชมชื่นใจจากผลงานของนักประวัติศาสตร์มีชื่อมากนักก็ได้ เพราะท่านมุ่งค้นคว้าแต่ข้อเท็จจริงเกินไป

๕. ในการศึกษาประวัติศาสตร์ เราอาจไม่ได้รับคำตอบที่ถูกต้องในการแก้ปัญหาต่างๆ เสมอไป เหมือนอย่างผลงานที่นักวิทยาศาสตร์หรือวิศวกรมุ่งหวังไว้ เพราะประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม มีตัวการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นตัวการที่ไม่คงที่ ประวัติศาสตร์สามารถทำได้อย่างดี ก็แค่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกรณีต่างๆ ในประวัติศาสตร์เพื่อประกอบประสพการณ์ของมนุษย์ โดยมีข้อสังเกตบางประการว่าจะดำเนินการเกี่ยวกับกรณีอย่างนั้นอย่างไรบ้าง เมื่อมีการฝึกคล้ายกัน เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น กรณีสงครามเกาหลีในอดีต - กรณีเวียดนามในปัจจุบัน หรือกรณีอาหรับ - ยิว

๖. ประวัติศาสตร์ย่อมมีเรื่องซ้ำๆ กันและ เรื่องใหม่ๆ มาก มีเรื่องคล้ายคลึงกัน และแตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นเพราะประวัติศาสตร์เป็นเพียงบันทึกที่รับรู้จกจบสิ้น เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ จำนวนมหาศาลที่เหมือนและไม่เหมือนกันเลย

๗. บางคนกล่าวว่า "All we learn from history is that we never learn from history" (สิ่งทั้งหลายที่เราศึกษาจากประวัติศาสตร์ก็คือสิ่งที่เราไม่เคยได้ เรียนรู้จากประวัติศาสตร์เลย)

หมายความว่า ประวัติศาสตร์มิได้สอนบทเรียนให้โดยตรง แจ่มชัด แต่สอนให้พอเป็นแนวทาง ดังนั้นการที่จะคิดหวังว่าจะดำเนินตามบทเรียนในประวัติศาสตร์ทั้งหมดจึงไม่เป็นการฉลาด ไม่มีเหตุผล และไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร

๘. ถึงแม้ว่าประวัติศาสตร์สามารถเพียงแสดงให้เห็นสิ่งต่างๆ นอกเหนือจากการรวบรวมเรื่องราวประสพการณ์ต่างๆ ไปของมนุษย์อย่างกว้างๆ ก็จริง แต่ประวัติศาสตร์ยังสามารถแสดงให้เห็นหรือสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่พอดีหรือเกินความพอดี และเปลี่ยนแปลงไปภายในขอบเขตอะไรบ้าง

ซึ่งเป็นประโยชน์และจำเป็นต่อการศึกษาค้นคว้าของนักสังคมศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมวิทยา และนักมานุษยวิทยาประยุกต์มากที่สุด เพราะถ้าจะให้เป็นการสมบูรณ์ นักศึกษาเหล่านี้ไม่เพียงแต่ศึกษามนุษย์และสถาบันสังคมปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังคงเข้าใจในสมรรถนะของมนุษยชาติที่แท้จริง แต่ดั้งเดิมมาอีกด้วย อย่างเช่นนักชีววิทยาหากไม่ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา และเรื่องธรณีวิทยาก็ยากที่จะทราบวิวัฒนาการของสิ่งต่างๆ ได้ ประวัติศาสตร์มีเรื่องราวและวัสดุพอที่จะสนองความต้องการที่จำเป็นแก่นักวิทยาศาสตร์สังคม เพื่อให้สามารถดำเนินงานไปได้ด้วยดี เช่นการวางเกณฑ์การคาดคะเน โครงการปฏิรูป ฯลฯ ประวัติศาสตร์อาจทำนายอนาคตอย่างสถิติได้ แต่จะถูกต้องแม่นยำหรือไม่ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่นำมา และต้องจำไว้ว่าอาจมีตัวการ (factors) มาทำให้การพยากรณ์เปลี่ยนไปได้มากมาย เช่นกัน

๔. ประวัติศาสตร์อาจสอนเราให้ทราบเกี่ยวกับลักษณะสถาบันและพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และสามารถช่วยให้เราเข้าใจมนุษย์ว่าทำไมมนุษย์ต้องเป็นดังที่เราเป็นอยู่ปัจจุบัน เช่นเราจะเข้าใจว่าทำไมคนไทยจึงมีขนบธรรมเนียมเคารพนับถือบรรพบุรุษ มีน้ำใจโอบอ้อมอารี เชื้อเพื่อเผ่าแม่ ต้อนรับ

๑๐. ความเชื่อที่ว่าประวัติศาสตร์อาจเปิดเผยให้เรามองเห็นอดีต-ปัจจุบันและอนาคต และเชื่อว่ามนุษย์ไม่สามารถแต่งรูปการณ์ในอนาคตให้เป็นดังที่ตนปรารถนาได้ เพราะลักษณะต่างๆ ของอนาคตนั้นถูกลักษณะธรรมชาติของอดีตตกแต่งไว้ให้เรียบร้อยแล้วนั้น อย่างไรก็ตามเราก็หาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในอดีตมากพอที่จะพยากรณ์อนาคตให้แม่นยำได้ไม่ อย่างเช่นเราสรุปไม่ได้ว่า เป็นเพราะอยุธยาเสื่อม รัตนโกสินทร์จึงเสื่อมด้วยในปัจจุบัน

๑๑. บันทึกทางประวัติศาสตร์เป็นบันทึกที่ไม่สมบูรณ์ที่สุด และการเขียนประวัติศาสตร์เมื่อ ๒-๒๐๐ ปีมาแล้ว นักประวัติศาสตร์ลงความเห็นแล้วว่าประวัติศาสตร์ยังไม่ใช่ความจริงทั้งหมดแต่เป็นเพียงเรื่องที่ได้ลงความเห็นพ้องด้วยกันเท่านั้น ดังนั้นประวัติศาสตร์จะมีประโยชน์ในการขยายความรู้ประสบการณ์ในกาละเทศะที่กว้างขวางออกไป แต่บุคคลที่สนใจ ประวัติศาสตร์ที่เขียนและสอนกันในปัจจุบันไม่ใช่ทำกันง่ายๆ เป็นของง่ายเหมือนอย่างการสร้างเรื่องละคร ถึงไม่ก่อให้เกิดจิตใจหวั่นไหว แต่ก็ก่อให้เกิดความคิดอ่านและจินตนาการที่ดี อย่างเช่น ชิวประวัติ และเหตุการณ์สำคัญๆ ทางประวัติศาสตร์ จะทำให้มีการพลิกประวัติศาสตร์ขึ้นได้ ซึ่งเราต้องใช้ความคิด จินตนาการอย่างมาก เช่น การที่พระนเรศวรสดุดินพระทัยชวนพระมหาอุปราชาชนช้างเมื่อจวนตัว

๑๒. ประวัติศาสตร์เป็นศาสตร์ประเภทสังคมศาสตร์ (Social Sciences) มีกฎหมายสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญา เป็นต้น ซึ่งมีความอ่อนไหวความตื่นตัวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ทุกแห่งทุกมุมสลับซับซ้อน เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เราจำต้องมี Common Sense, Sympathy, imagination พอ จึงจะเห็นคุณค่าเข้าใจเรื่องได้

๑๓. ประวัติศาสตร์ เป็นการเมืองในอดีต (past Politics) และ politics is present history เป็นคำกล่าวของ Seelye ซึ่งมีผู้ถกเถียงกันมาก ไม่ใช่ว่าไม่จริง หากแต่ว่ายังมีเรื่องอื่นๆ อีกในประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อผู้มีอาชีพสอน ข้าราชการ ผู้นำทางการเมือง นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง รัฐบุรุษ

๑๔. มีคำกล่าวว่า History never repeats itself หมายความว่ามิได้ซ้ำตัวเอง ในรายละเอียด เพราะไม่มีกาลจะหวน บุคคล และเหตุการณ์ตอนใดเหมือนกัน แต่อาจมีสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันอันนำไปสู่ผลซึ่งคล้ายคลึงกันด้วย ดังเช่น การปฏิวัติมีสาเหตุทำนองเดียวกัน ทั้งในอังกฤษ ปี ๑๖๔๐ ฝรั่งเศสปี ๑๗๘๙ และรัสเซีย ๑๙๑๗ รัฐบุรุษสำคัญๆ มักจะอ่านหนังสือประวัติศาสตร์อย่างละเอียดทุกแห่งทุกมุม เช่น นโปเลียน เซอร์ซิลล์ แมแต่ฮิตเลอร์ ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็น uneducated men of Gening และทำให้เกิดผลร้ายขึ้นถ้าตีความหมายและนักประวัติศาสตร์ไปใช้ในทางที่ผิด พวกเขากรีก โรมัน ก็นิยมอ่านประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เพื่อความสนุกสนานแต่เพื่อประโยชน์ที่จะได้จากประวัติศาสตร์ Bacon ก็ยังกล่าวว่า

histories make men wise

๑๕. ประวัติศาสตร์สอนสิ่งต่างๆ ให้แก่เรามากมาย วิชาทุกสาขา ทั้งที่เกี่ยวกับบุคคล และสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซึ่งมีเรื่องราวดำเนินติดต่อกันมาจนทำให้เราได้แนวทางที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานต่อไป โดยอาศัยประวัติศาสตร์ทำให้คนได้ใช้ชีวิตอย่างถูกแบบแผน และได้รู้สิ่งสำคัญต่างๆ ที่แล้วมา

คุณค่าของประวัติศาสตร์

ตราบไคที่มนุษย์ยังมีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกนึกคิด มีความหวัง ความต้องการ และมีการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ ประวัติศาสตร์ก็จะมีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์อยู่ตราบนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เปรียบเสมือนชมประสพการณ์แห่งวิทยาการความรู้ อันมนุษย์ในอดีตได้พากเพียรพยายามสรรค์สร้างขึ้นไว้ และมนุษย์รุ่นต่อๆ มาได้สืบเสาะค้นหาเก็บรวบรวม จัดระเบียบ และจัดบันทึกไว้เป็นมรดกอันล้ำค่าแก่นุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเล่าเรียน และใช้เป็นแนวทางดำเนินพฤติกรรมอันควรและเหมาะสม โดยอาศัยการประเมินค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical Evaluation) จากสิ่งที่เป็นภาพถ่ายประสพการณ์ในอดีต คือ ประวัติศาสตร์ ซึ่งหมายถึงการสร้างประสพการณ์ในอดีตที่มีคุณค่า (ต่อปัจจุบันและอนาคต) ขึ้นใหม่โดยนักประวัติศาสตร์กับเพื่อที่จะใช้ประสพการณ์ (Experience) ดังกล่าวเป็นปัจจัยในการสร้างวิวัฒนาการของวิชาความรู้ที่สำคัญ ๓ แขนง อันได้แก่วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษย

ศาสตร์ ซึ่งนักปราชญ์ได้จัดว่าเป็นศาสตร์ที่ก่อกำเนิดหรือมีรากฐานมาจากแก่นวิชาประวัติศาสตร์ ให้เจริญก้าวหน้าเป็นคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และการมีวิวัฒนาการแห่งชีวิตไปสู่อนาคตที่ดีกว่าของมวลมนุษยชาติในโลก

การที่มนุษย์สามารถใช้สติปัญญาความเฉลียวฉลาดสามารถไปในการเรียนรู้และทำความเข้าใจ "ประสบการณ์ในอดีต" และสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าขึ้นใหม่ อย่างมีระเบียบแบบแผน คือ "ประวัติศาสตร์" ได้สำเร็จและใช้ไปเพื่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน (อย่างมีหลักการ มีคุณธรรม มีระบบ มีการวางแผน มีการดำเนินการอย่างถูกต้องเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีการประเมินผล) ด้วยความรอบคอบ รอบรู้ และรู้เท่าทันต่อประสบการณ์ในชีวิต อันเต็มไปด้วยความยุ่งยากสับสน แต่ท้าทายต่อสมรรถภาพร่างกายและสมองของมนุษย์ จึงเป็นอันหวังได้ว่า ผลผลิตของปัจจุบันคืออนาคตไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาทรัพยากรกำลังคน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนโครงสร้างและการดำเนินการของกลไกในสังคม ซึ่งมีการเคลื่อนไหว (Dynamic) อยู่ตลอดเวลา ย่อมเป็นข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะทำนาย (Predict) อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใดแค่นั้น ดังนั้นคุณค่าในแง่ของการศึกษาและใช้ประวัติศาสตร์เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีที่สุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต จึงเป็นความจริงที่มนุษย์ในยุคปัจจุบันได้รับรู้และยอมรับกันแล้วโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวยืนยันของท่าน เนห์รู ประชาชนผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของชาวอินเดียและของโลกที่ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของประวัติศาสตร์ไว้ว่า

"ศึกษาค้นคว้า เพื่อรู้ปัจจุบัน
เข้าใจปัจจุบัน เพื่อหยั่งการณ์อนาคต"

ในปัจจุบันการศึกษาในแขนงวิชาประวัติศาสตร์ได้มีวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าเป็นอันมาก ดังนั้นคุณค่าและความสำคัญของประวัติศาสตร์จึงได้ขยายขอบเขตแห่งความสำคัญในตัวของมัน เองออกไปอย่างไม่จำกัดในทุกด้าน (ในแง่ของวิชาการความรู้) และทุกทิศทุกทาง (ในแง่ของคนและการสนองความต้องการของคน) ซึ่งความจริงดังกล่าวนี้จะเห็นได้จากการที่มนุษย์ โดยนักประวัติศาสตร์ได้เพียรพยายามที่จะใช้ความคิดใหม่ๆ เครื่องมือใหม่ๆ และวิธีการใหม่ๆ ผสมผสานและควบคู่กันไปกับ "วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีและกว้างขวาง เพื่อทำความเข้าใจและค้นให้พบเกี่ยวกับความหมายและความจริงในทางประวัติศาสตร์ สำหรับส่วนที่ได้ดำเนินการไปบ้างแล้ว โดยมนุษย์ในประวัติศาสตร์ได้ปรากฏผลงานออกมาในรูปของแนวความคิด (Historical Concept) ทฤษฎี (Historical Theory) และปรัชญาประวัติศาสตร์ (Historical Philosophy) ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีประโยชน์เป็นอย่างมากต่อมวลมนุษยชาติในปัจจุบันควรอย่างยิ่งที่จะสืบทอดเจตนารมณ์และงานต่อซึ่งความคิด และพฤติกรรมอันควร เพื่อวิวัฒนาการที่ถูกต้อง เหมาะสม และก้าวหน้าในอนาคต ต่อไป

สำหรับเด็ก "ประวัติศาสตร์มีคุณค่าที่ดียิ่งแท้จริง และให้ประโยชน์แก่เด็กแต่ละคนมาก ประวัติศาสตร์ช่วยทำให้เด็กที่กำลังเติบโตคลายความสงสัยและอยากรู้อยากเห็น อันเดียวกับผู้อื่นในเรื่องของการดำรงชีวิต บุคลิกลักษณะการกระทำและความคิดต่างๆ นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ยังสามารถทำให้มีความเข้าใจทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติให้แก่ภาวาวรรณคดี ศิลปะ และการดำเนินชีวิต เป็นต้น"^{๑๔} ประโยชน์ของการเรียนประวัติศาสตร์

๑. การเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์เท่ากับเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจความจริงเพื่อเข้าถึงปรัชญาของชีวิต เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ ก็ คือการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมชีวิตมนุษย์ ศึกษาเกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติและของโลก และศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับความเป็นจริง (truth) ทั้งนี้ก็เพื่อให้บรรลุถึงแก่นแท้แห่งปรัชญาประวัติศาสตร์ (Historical Philosophy) ซึ่งก็คือความพยายามที่จะใช้สติปัญญา (Wisdom) ทำความเข้าใจ (an attempt to comprehend) ในความจริงของประวัติศาสตร์ เพื่อให้พบความจริงอันสูงสุดและไม่เปลี่ยนแปลง (ultimate and eternal truth of reality)

๒. เป็นวิธีทางก่อกำเนิดและพัฒนาปัญญา (Intelligence) และสติปัญญา (Wisdom) ได้ทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะงานการศึกษาและค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างประสบการณ์ในอดีตที่มีคุณค่าขึ้นใหม่ จำเป็นต้องอาศัยบุคคลผู้มีความสมบัติที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ ความมีเหตุผล, ความยุติธรรม ความอดทน, ความวิริยะอุตสาหะ ความมีระเบียบ, ความช่างสังเกต, ความละเอียดถี่ถ้วนรอบคอบ, ความรอบรู้และความเฉลียวฉลาดสามารถ ประกอบกับการเป็นผู้มีอุดมการณ์แห่งตน จึงจะสามารถฟันฝ่าอุปสรรค และค้นพบข้อเท็จจริง (Facts) อย่างถูกต้องเป็นความจริงและมีคุณค่า

๓. เป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ด้วยการศึกษาค้นคว้าความรู้และความจริงจากประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจจะทำได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ศึกษาเป็นคนเฉลียวฉลาดสามารถมีไหวพริบ หันคนทัน เหตุการณ์และทันสมัย

๔. เป็นพื้นฐานในการเสาะแสวงหาความรู้ในแขนงต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ (Social Science) เศรษฐศาสตร์ (Economic) และรัฐศาสตร์ (Political Science) ฯลฯ ได้เป็นอย่างดี

๕. ประวัติศาสตร์สามารถสนองความต้องการ (Need) และความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) อันเป็นคุณลักษณะทางพฤติกรรมตามธรรมชาติของมนุษย์ในฐานะสัตว์ประวัติศาสตร์ (Historical animal) ได้

๑๔. ซี.พี. ฮิล, คำแนะนำเรื่องการสอนประวัติศาสตร์ แปลจาก Suggestion on the teaching of History, โดยสำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๓) หน้า ๑

๖. ทำให้ผู้ศึกษาได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินกับเรื่องราวความจริงหลายๆประเภทในประวัติศาสตร์ ซึ่งชอบให้คิดตอบอ่านและเรียนรู้ เพราะมีคุณค่า และน่าสนใจ ทั้งอาจเลือกได้ตามความถนัด ความสนใจ และความต้องการของแต่ละคนด้วย

๗. บรรดาความรู้และแบบอย่างในประวัติศาสตร์เป็นประสบการณ์ล้ำค่าสำหรับผู้ศึกษาที่จะใช้เป็นแนวทางในการกล้าเผชิญกับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต และเป็นข้อมูลเพียงพอในการพิจารณา วิจัย และตัดสินใจปัญหาใดๆอันพึงจะมีได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมและสุขุมสัมฤทธิ์ภาพซึ่งเป็นคุณประโยชน์แก่คนทุกวงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักการทูตนักการเมืองและรัฐบุรุษ

๘. ประวัติศาสตร์สอนให้ผู้ศึกษาเป็นคนรักความจริง มีคุณธรรมและหลักธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเสมอ

๙. การสร้างจินตนาการ (Imagination) ในขณะศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง นับว่ามีคุณประโยชน์และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการฝึกการสร้างความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์ (Concepts) อันเป็นแก่นแท้ของความรู้ ซึ่งผู้ศึกษาจะสร้างให้เกิดขึ้นได้แตกต่างกันไป ตามขีดความสามารถของสติปัญญาของแต่ละคน

๑๐. เป็นรากฐานนำไปสู่การฝึกให้มีนิสัย ทัศนคติ และค่านิยมที่ดี และถูกต้องในชีวิต เช่นการเป็นผู้มีมนุษยธรรม มีเหตุผลรู้จักเสียสละ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ มีมนุษยสัมพันธ์ชอบไม่หาความรู้ใส่ตน มีวิจรรย์ญาณ กล้าวิพากษ์วิจารณ์ในแนวทางริเริ่มและสร้างสรรค์ กล้าแสดงออกในทางที่ถูกและมีเหตุผลตลอดจนการเป็นผู้มีระเบียบ วินัย ความรอบคอบ และรู้จักขั้นตอนของการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อประสิทธิผลด้วยการอิงและใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ และวิธีการวิทยาศาสตร์เป็นหลัก หลักเกณฑ์และกระบวนการเรียนประวัติศาสตร์ให้ได้ผลดี

การเรียนการสอนประวัติศาสตร์จะได้ผลดี ไม่น่าเบื่อหรือถูกตำหนิติเตียนประการว่าไร้ค่าเกินไปด้วยเรื่องท่องจำ ไม่มีเนื้อหาสาระที่สำคัญ ใช้ไม่ได้และไม่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน ดังที่เป็นอยู่ในสภาพการเรียนการสอน ประวัติศาสตร์ในโรงเรียนปัจจุบัน ทั้งนี้ถ้าหากผู้สอนและผู้เรียนจะได้เปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมการเรียนการสอน เสียใหม่ ด้วยการตั้งต้นจากการเริ่มทำความเข้าใจในความหมาย ความสำคัญและธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ขึ้นต่อมาก็คือ การพิจารณาศึกษาให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) ควบคู่กันไปกับวิธีการวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) และที่สำคัญก็คืออนำมาเป็นหลักเกณฑ์และประยุกต์ (Apply) ใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งใน

ขั้นนี้ จะกล่าวเฉพาะหลักเกณฑ์ และกระบวนการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ให้ได้ผลดีกว่า ส่วนหลักการและกระบวนการสอนวิชาประวัติศาสตร์นั้นจะได้หยิบยกไปกล่าวรายละเอียดของวิธีการในบทอื่นๆต่อไปตามลำดับ

สำหรับกระบวนการเรียนประวัติศาสตร์ให้ได้ผลดีนั้น ในเบื้องต้นอยู่ที่การกำหนดทัศนคติ (Attitude) และค่านิยม (Value) ในการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ของผู้เรียนให้ถูกต้อง กล่าวคือโดยการพิจารณาถึงความหมายและความสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ว่า ธรรมชาติของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์นั้นไม่ได้อยู่ที่สมรรถภาพความสามารถในการจำข้อความจากหนังสือหรือจากคำบอกเล่าบรรยายของผู้สอนให้ได้มากที่สุด ซึ่งนักประวัติศาสตร์ถือว่าไม่มีประโยชน์ และถามความเป็นจริงก็คือไม่เคยมีผู้เรียนคนใดสามารถจำเรื่องราวและรายละเอียดในประวัติศาสตร์ได้ครบถ้วนทุกเรื่อง ในทางที่ถูกผู้เรียนจะต้องยอมรับและเห็นความสำคัญของวิธีการเรื่องในลักษณะการให้ความสนใจและตั้งใจฟังคำบรรยายของผู้สอน ซึ่งหลักวิชาจะประกอบไปด้วย เนื้อหาสาระหรือข้อเท็จจริง (Fact) ที่มีหลักเกณฑ์เหตุผล และมีการอ้างอิงหลักฐานสนับสนุนอย่างถูกต้องแม่นยำกับจะมีการอธิบายประกอบการวิเคราะห์ วิเคราะห์ เปรียบเทียบ และประเมินคุณค่าข้อเท็จจริงนั้นๆ ตามความเป็นจริงและด้วยความเที่ยงธรรม พร้อมกับข้อเสนอแนะเพื่อชี้ให้เห็นคุณประโยชน์บางเรื่องบางประการเพื่อเป็นแนวทางที่ผู้เรียนนำไปใช้ฝึกคิดฝึกทำเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเป็นการพัฒนาสติปัญญาได้ด้วยตนเอง ซึ่งอาจทำได้โดยอาศัยปัจจัยที่สำคัญในการเรียนรู้ นั่นก็คือการรู้จักนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ กำหนดทัศนคติ (Attitude) ที่ดีและถูกต้องในการศึกษาเล่าเรียนแต่ละเรื่อง แต่ละบทตอนตามบทเรียนหรือที่เกิดความอยากรู้อยากเข้าใจและได้กำหนด เป็นปัญหาหรือตั้ง เป็นสมมติฐาน (Hypothesis)

ขั้นที่ ๒ ใฝ่หาความรู้ด้วยการให้ความสนใจและตั้งใจฟังคำสอนคำอธิบายของครูอาจารย์ กับพยายามเสาะแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการอ่านหรือศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical Sources) ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้แต่ละระดับชั้น การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดกับท่านผู้รู้ในวงการประวัติศาสตร์ ก็เป็นอีกทางหนึ่งซึ่งทั้งหมดรวมอยู่ในขั้นของการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

ขั้นที่ ๓ การพิจารณาวิจจัยและวิเคราะห์ความจริงแท้ของหลักฐานด้วยวิธีการ Criticism (ซึ่งประกอบด้วย External Criticism และ Internal Criticism) และพยายามทำความเข้าใจข้อเท็จจริง (Facts) ที่ได้ตามลำดับขั้น เริ่มจากการทำความเข้าใจอย่างกว้าง, ทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง และแจ่มชัดขึ้นเพื่อค้นให้พบประเด็นสำคัญหรือแก่นแท้ของข้อเท็จจริงแล้วจัดระเบียบ, จำแนกให้ตรงตามประเภทของเรื่องและความรู้ เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะดำเนินการในขั้นต่อไป

ขั้นที่ ๔ เป็นขั้นของการสร้างความคิดรวมยอดหรือมโนทัศน์ (Concepts) หมายถึงแนวความคิดขั้นสุดท้ายที่เป็นผลมาจากการเรียนรู้ และทำความเข้าใจในประสบการณ์นั้นๆ) เริ่มจากการฝึกหัดใช้ความคิดและคิดให้เป็นนั่นก็คือการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical or Reflective Thinking) โดยมีกรรมวิธีฐานความคิดจากใช้ความสังเกต (Observation) การวิเคราะห์ (Analysis) การเปรียบเทียบ (Comparison) การตีความ (Interpretation) และการสังเคราะห์ (Synthesis) เพื่อค้นหาค้นพบความจริงเกี่ยวกับสิ่งหรือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ว่า-เกิดเหตุการณ์หรืออะไร (What) -ทำไมจึงเกิดขึ้น (Why)หรือมีสาเหตุจากอะไร และผลสะท้อนของสิ่งหรือเหตุการณ์นั้นๆ เป็นอย่างไร (How)

ขั้นที่ ๕ เป็นขั้นของการนำเสนอ (Presentation) ประสบการณ์ (Experience) ที่ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งอาจจะทำได้โดยการแสดงออก (Expression) ซึ่งทางความคิดความเห็น เช่น กล่าวแสดงข้อวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีคุณธรรม สมเหตุสมผลและมีหลักเกณฑ์ พร้อมกับเปิดใจให้กว้าง (Open minded) เพื่อรับคำติชมจากผู้อื่นซึ่งจะเป็นประโยชน์มากต่อการประเมินผล (Evaluation) ให้ได้ข้อบกพร่อง เพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นรอบรู้ขึ้น เฉลียวฉลาดสามารถขึ้น ซึ่งเท่ากับเป็นการพัฒนาปัญญา และหลังจากนั้นก็รุดหน้าต่อไปตามลำดับขั้น เพื่อแสวงหาความรู้ความคิดใหม่ๆ ต่อไป

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับวิธีเรียนประวัติศาสตร์ให้ได้ผลดีสำหรับผู้เรียนนั้นจะต้อง " รู้จัก แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ระหว่างที่หาคำสอนในท้องจะต้องคิดไปด้วย ถ้าไม่เข้าใจหรือเกิดความสงสัยจะต้องหาโอกาสซักถามทั้งจากอาจารย์หรือผู้รู้คนอื่น ๆ เวลาเรียนถ้าสามารถทำตัวเสมือนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นๆ จะทำให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้นจะต้องพยายามแสวงหาเหตุผล สืบคิด หักวิเคราะห์ด้วยตนเอง เรียนด้วยความอยากรู้และด้วยความกระตือรือร้น ซึ่งจะช่วยให้เรียนประวัติศาสตร์ได้สนุกขึ้น และได้ผลดีมากขึ้น

ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยหรือไม่

แนวความคิดและความเชื่อเรื่อง "ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย" (History repeats itself) ได้ปรากฏอยู่อย่างประปรายโดยทั่วไปในสังคมมนุษย์เกือบทุกวงการมาตั้งแต่อดีต แม้จนกระทั่งปัจจุบันเราก็คงยังคงได้ยินได้ฟังคำกล่าวอ้างตามความเชื่อดังกล่าวมีเสมอๆ ความเชื่อเรื่อง "ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย" เป็นแนวความคิดที่เกิดจากการได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวัฏจักรประวัติศาสตร์ (Cycles of History) ของ Vico (Giambattista Vico) นักปราชญ์ชาวอิตาลีผู้มีชีวิตอยู่ในสมัยคริสต์ ศตวรรษที่ ๑๘ เขามีความเชื่อว่า "ประวัติศาสตร์มีวิวัฒนาการเป็นวัฏจักรหรือวงกลม" ผู้ได้รับอิทธิพลทางความคิด และมีความเชื่อคล้ายตามจึงนำไปตีความและสรุปว่า "ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย" เสมอ สำหรับแนวความคิดดัง

กล่าวมาจะเป็นจริงหรือถูกต้องในปัจจุบันเพียงใดหรือไม่นั้น จะขอหยิบยกแนวความคิดของบุคคลในวงการประวัติศาสตร์ ซึ่งได้แสดงทัศนะไว้ในที่ต่างๆ ดังนี้

ดร.บุษกร กาญจนจारी (ฉายาเสิศ) ^{๑๖} กล่าวว่า "ประวัติศาสตร์ไม่ควรจะซ้ำรอย เพราะสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไม่คงอยู่ทุกสมัย ประวัติศาสตร์จะซ้ำรอยได้ต่อเมื่อสภาพการณ์คงที่ กล่าวคือแม้จะมีข้อมูลอันเดียวกัน แต่เมื่อเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม ข้อมูลนั้นจะเปลี่ยนไปด้วย" ^{๑๗}

ดร.เดช บุญนาค ^{๑๘} กล่าวว่า "ธรรมชาติของมนุษย์นั้นไม่ว่าจะอยู่ในยุคใดสมัยใดย่อมไม่เปลี่ยนแปลง ย่อมมีปฏิกริยาทางความโลภ โกรธ หลง เหมือนๆกัน มีความต้องการสำหรับอำนาจทางการเมือง และความปลอดภัยมั่นคง ฯลฯ เหมือนกัน แต่ในขณะที่เดียวกัน การดำเนินการนั้นย่อมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของวิชาการ สงครามมีลักษณะเหมือนกันในส่วนที่เกี่ยวกับการรบพุ่ง แต่สงครามนิวเคลียร์และการรบในแบบโทรคมนาคม ปัจจุบันไม่เหมือนยุคที่ดึกดำบรรพ์หลังช้าง หอมล้อมด้วยไพร่พล ส่งข่าวสารกันด้วยม้าไธ ฉะนั้นในความละเอียดประวัติศาสตร์จึงไม่มีการซ้ำรอยกัน" ^{๑๙}

ดร.วิกรม คุ้มโพธิ์โรจน์ ^{๒๐} ได้ให้ทัศนะว่า "โดยปกติแล้วประวัติศาสตร์จะไม่มีวันซ้ำรอยเดิมเลยทีเดียว เพราะสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนความเจริญทางเทคนิคย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ด้วยเหตุดังกล่าวเราจึงไม่นิยมใช้ประวัติศาสตร์เพื่อทำนายอนาคต แต่อำนาจ บทเรียนที่เกิดขึ้นในอดีตมาเป็นปัจจัยในการศึกษา เพื่อแก้ไขปัญหาหรือเป็นบทเรียนที่ช่วยในการตัดสินใจได้ ถ้ามีเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอันมีลักษณะและรูปการณ์คล้ายคลึงกับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอดีต ที่ว่าประวัติศาสตร์ซ้ำรอยจึงเป็นเพียงคำกล่าว ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักวิชา" ^{๒๑}

ดร.สืบแสง พรหมบุญ ^{๒๒} ได้ให้แนวความคิดในเรื่องนี้ว่า

๑๖. ผู้ช่วยศาสตราจารย์, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๗. อ่างโน, ลีวิรรณ สุวรรณธาดา, การประเมินคุณค่าแบบเรียนสังคมศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ทั่วไป รายงานการศึกษาวินิจฉัย Independent Study, แผนกวิชามัธยมศึกษา ปับศิศวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๗) หน้า ๑๖

๑๘. ปัจจุบันข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ

๑๙. Ibid, p 16

๒๐. ปัจจุบันเป็นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ

๒๑. Loc. cit.,

๒๒. อดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑. ถ้าประวัติศาสตร์ชี้ารอยก็หมายถึงไม่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งขัดกับความ เป็นจริง และเป็นผลเสียทำให้มนุษย์ไม่พยายามจะหาทางแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ความจริงประวัติศาสตร์ไม่เคยชี้ารอย ความคิดมนุษย์ต่างหากที่ชอบชี้ารอยอยู่เสมอ เพราะเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดในการอธิบายเหตุการณ์ที่ตนไม่มีเวลาค้นคว้าหรือไม่เข้าใจ เหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นถึงแม้จะดูเสมือนว่าคล้ายกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดมาแล้วก็ตาม ย่อมมีสาเหตุของมันโดยเฉพาะและยังเกิดขึ้นต่างเวลา ต่างสถานที่ และก่อให้เกิดผลแตกต่างกัน เช่น สงครามที่เกิดขึ้นแต่ละครั้ง แม้จะเรียกว่าสงครามเหมือนกัน แต่สงครามแต่ละครั้งย่อมมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน รายละเอียดในด้านสาเหตุและผลที่เกิดขึ้นก็แตกต่างกัน ๒๓

กล่าวโดยสรุปสำหรับแนวความคิดหรือความเชื่อว่า "ประวัติศาสตร์ชี้ารอย" นั้น กลุ่มนักประวัติศาสตร์และผู้ที่อยู่ในวงการในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือให้ความสนใจในสมัยปัจจุบันต่างเห็นว่าเป็นคำนิยามหรือแนวความคิดที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และไม่เป็นจริง ทั้งนี้เพราะธรรมชาติประวัติศาสตร์ ความหมายและความสำคัญอย่างแท้จริงหาได้เป็นสิ่งที่หยุดอยู่กับที่ (Static) ดังที่บางคนเข้าใจไม่ อันที่จริงจะมีการเคลื่อนไหว (Dynamic) เปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าเรื่อยไปอย่างไม่หยุดยั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิวัฒนาการของสิ่งแวดล้อม ความก้าวหน้าทางวิชาการและพฤติกรรมของมนุษย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

สาเหตุของการมีความเชื่อ เรื่องประวัติศาสตร์ชี้ารอย พอจำแนกที่มาออกได้เป็น ๔ ประการคือ

๑. เชื่อตามทฤษฎีวิวัฒนาการแห่งประวัติศาสตร์ ของวิกโก (Vico)
๒. ได้รับการปลูกฝังหรือรับอิทธิพลแนวความคิดในเรื่องนี้มาแต่ดั้งเดิม เช่น จากคนในวงการอื่นได้บอกเล่าหรือแสดงทัศนะเอาไว้, จากแนวความคิดความเชื่อของนักประวัติศาสตร์บางคนซึ่งมีความเชื่อเช่นนั้น และจากการเชื่อตามตำราที่ได้เคยเรียนรู้อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือของกระทรวงศึกษาธิการ บางเล่ม เช่น "หนังสือประวัติศาสตร์ทั่วไป ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" ที่หน้า ๔ บันทึกไว้ว่า "ประวัติศาสตร์ชี้ารอย" และกล่าวไว้อีกว่า "...เรื่องใดผิดพลาดมาแต่หนังสือ เพราะเหตุใด ถ้าเหตุท่านองเห็นเกิดขึ้นใหม่ผลอย่างเดียวกันก็จะตามมา" และหนังสือของท่านองเดียวกันนี้ก็ยังมีอีกเป็นบางเล่ม ซึ่งล้วนแล้วมีส่วนเป็นอย่างมากในการสั่งอิทธิพลทางความคิดแก่ผู้ศึกษาหรือได้พบเห็นให้เกิดความคิดเห็นคล้ายตามด้วย
๓. เกิดจากความเคยชินในการแก้ไขหรือตัดสินปัญหาที่ยังไม่มีความรู้หรือไม่เข้าใจความจริงที่พอ

bn. สิบแสง พรหมบุญ, คร. *Ibid.*, p. 2-3

(อาจเนื่องมาจากไม่รู้วิธีค้นหาความจริงหรือไม่อยากจะเสียเวลาค้นหาก็คือ) ด้วยการหลอกตนเองหรือใช้วิธีง่าย ๆ ด้วยการโทษว่าเป็นเพราะอิทธิพลตามธรรมชาติหรือพระพรหมลิขิต อันเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ในการแก้ปัญหา (Problem Solving) ของตน

๔. เกิดจากการขาดการพิจารณาในแง่ของเหตุผลและความเป็นจริง เกี่ยวกับสิ่งที่หรือ เหตุการณ์ที่เรียกว่า "ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย" ซึ่งมีความคล้าย (Similarity) เป็นบางเรื่องและส่วนน้อย แต่ในขณะที่เดียวกันถ้าจะทำการวิเคราะห์และ เปรียบเทียบด้วยความรอบคอบและอย่างใช้เหตุผลจะพบข้อแตกต่างเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของสาเหตุและผลสะท้อนของ เหตุการณ์นั้นจะไม่มีส่วนซ้ำหรือ เหมือนกัน เลยตามหลักวิชาการ

อะไรจะเกิดขึ้น ... หรือผลสะท้อนของการที่มนุษย์มีทัศนคติว่า "ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย" โดยไม่ยอมเปลี่ยนแปลง อาจสรุปได้ดังนี้คือ

๑. จะทำให้ประวัติศาสตร์ไม่มีทางเจริญก้าวหน้า ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีความเชื่อและยึดถือว่า "ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย" ซึ่งก็หมายความว่า สิ่งหรือเหตุการณ์อะไรที่เคยเกิดมาแล้วในอดีต เมื่อถึงเวลาหรือครบรอบโคจรหรือ เหตุการณ์อย่าง เดิมก็จะหมุนเวียนมาซ้ำหรือ เหมือนรอยเดิม เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ความเฉลียวฉลาดสามารถอะไรในการแก้ไข ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง "ประวัติศาสตร์" ของมนุษย์ชาติให้ดีขึ้นและก้าวหน้าขึ้นก็ยอมทำไม่ได้ เพราะชดกับหลักความเชื่อดังกล่าว ซึ่งความเป็นจริงตามประวัติศาสตร์ทำได้เป็นเช่นนั้นไม่ การเปลี่ยนแปลงใดๆ ตลอดจนความก้าวหน้าในประวัติศาสตร์มีและมีเป็นอันมาก ด้วยทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความก้าวหน้าทางความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งเฉลียวฉลาดสามารถมากขึ้น และมีการใช้สติปัญญา ตลอดจนความนึกคิดประกอบกับการใช้เหตุผลมากยิ่งขึ้นต่างหาก

๒. ทำให้การแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ แบบเน้นความจำของผู้เรียน และ วัตถุประสงค์และ ประเมินผลแต่ความจำ (ซึ่งผู้เรียนแสนจะเบื่อหน่ายและไม่เคยเห็นในคุณค่า) ก็จะไม่มีความก้าวหน้าไปสู่ระบบการเรียนการสอนแบบพัฒนาความคิดและสติปัญญา โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน ให้มีความสามารถที่ลึกซึ้งกว่าการมีความจำดี" ไปสู่การมีความรู้และความสามารถ ในขั้นของการนำไปใช้ (Application) การวิเคราะห์(Analysis) การสังเคราะห์ (Synthesis) และการประเมินค่า (Evaluation) ได้สำเร็จ แต่ในความเป็นจริงนั้นความก้าวหน้าในทางการศึกษาทุกๆแขนงมีและมากด้วย และนั่นคือความจริงอัน เป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์ในการพัฒนาระบบการเรียนการสอน "ให้ทันสมัยด้วยสติปัญญา ความเฉลียวฉลาดสามารถ ทั้งนี้คงจะไม่ใช่เพื่อการรอคอยให้ "ประวัติศาสตร์หมุนเวียนมาซ้ำรอย" หากแต่ มุ่งจะสร้างประวัติศาสตร์ที่มีความก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเริ่มจากการพัฒนามนุษยชาติ ให้มีคุณภาพ และรู้จักใช้ความเฉลียวฉลาดสามารถและสติปัญญาความคิด ไปในทางการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative ThinkIng) ซึ่งกำลังผิพลาคบภว่องและปรับปรุงให้ดีขึ้น เป็น เบื้องต้นทั้งนี้ก็เพื่อการมี

วิวัฒนาการ (Evolution) ไปสู่การมีชีวิตที่ดี (Good Life) กว่าในอนาคตของมนุษยชาติ และนั่นก็คือประวัติศาสตร์ที่เราหวัง

๓. ทำให้การใช้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์เป็นไปในลักษณะขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล เนื่องจากไม่ได้มีการระดม สติปัญญา (Brainstroming) อย่างจริงจัง ทั้งนี้เพราะถือหลักเกณฑ์ (Criteria) ของความเชื่อเดิมที่ว่าเชื่อเหตุการณ์เดิมหมุนเวียนมาซ้ำๆเองก็จะต้องใช้มาตรการหรือวิธีการเดิม ซึ่งมนุษย์ทำเช่นนี้ที่ใดก็จะล้มเหลวทุกที ดังนั้นการไม่เปลี่ยนทัศนคติ และพยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหา โดยใช้ความสามารถอย่างมีประสิทธิภาพของมนุษย์ (ซึ่งสามารถทำได้) จึงเป็น "การสูญเสียทางปัญญา" (Intellectual Waste) ไปอย่างน่าเสียดาย

๔. จะทำให้มนุษยชาติความเชื่อมั่นในศักยภาพ (Potentiality) แห่งตน ทั้งไม่อาจจะมี ความภาคภูมิใจใน "ประวัติศาสตร์" ที่ตนได้สร้างขึ้น เพราะถ้ายึดถือแนวความคิดว่า "ประวัติศาสตร์ ข้ำร่อย" ก็เท่ากับมนุษย์ไม่ได้ใช้ความสามารถแต่อย่างใดเลย

หลักฐานทางประวัติศาสตร์

การสร้างประวัติศาสตร์หรือประสพการณ์ในอดีตที่มีคุณค่าขึ้นมาใหม่ของนักประวัติศาสตร์ และการที่จะรู้เรื่องราวของสิ่งต่างๆ หรือเพื่อการสอบสวนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงในอดีต เราจำต้องอาศัยหลักฐานต่างๆ เข้าประกอบการศึกษาและพิจารณาทั้งสิ้น หลักฐานเหล่านี้เรา เรียกว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical Sources) ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการคือ

๑. หลักฐานประเภทซากวัตถุต่างๆ (Material Remains) ได้แก่ซากวัตถุโบราณที่ยังคงเหลือตกค้างมาจนถึงปัจจุบัน เช่น

๑.๑ ซากสิ่งมีชีวิต (Fossil) มาจากคำในภาษาละตินว่า Fossilis หรือ Fodere (v.) แปลว่า ขุด มีการขุดพบหลักฐานประเภทนี้ ซึ่งส่วนใหญ่หลงเหลือตกค้างอยู่ตามซอกหรือหลืบดิน รวมทั้งที่ปะปนติดอยู่ในดินด้วย และเมื่อนักธรณีวิทยาได้ทำการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของฟอสซิล โดยอาศัยเครื่องมือและกระบวนการอันทันสมัย ผลที่ได้ทำให้มนุษย์ได้รู้ถึงประวัติ, วิวัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิตในอดีต ตลอดจนเกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตที่สูญพันธุ์ไปแล้ว ซึ่งนับว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นประโยชน์อย่างมากต่อกระบวนการค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์และผู้สนใจเป็นอย่างยิ่ง

๑.๒ เครื่องมือ เครื่องใช้ อาวุธ และสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นศิลปะสิ่งเหล่านี้เหลือตกค้างมาแต่อดีต เป็นหลักฐานที่ช่วยให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราว การดำรงชีวิต ค่านิยม การนับถือ หรือความเชื่อในทางศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างของคนในสมัยโบราณ ทั้งนี้โดยอาศัยการตรวจสอบและการตีความหมายของนักโบราณคดีเป็นประการสำคัญ

ในการศึกษาเรื่องราวต่างๆ ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (Pre-historic Age ,ประมาณ 4-5000 BC) ซึ่งเป็นสมัยที่มนุษย์ยังไม่รู้จักการเขียนหนังสือหรือจดบันทึก เรื่องราวและหลักฐานต่างไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นักประวัติศาสตร์ได้อาศัยหลักฐานประเภทนี้อธิบายถึงความเป็นมาของสิ่งหรือเหตุการณ์ต่างๆ เป็นส่วนใหญ่

๒. หลักฐานประเภทคำบอกเล่า (Oral Sources) หมายถึงหลักฐานที่ให้ข้อเท็จจริง (Historical Facts) โดยการให้สัมภาษณ์ (Interview) หรือคำบอกเล่าจากผู้ร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ และรวมไปถึงหลักฐานที่บอกเล่าสืบต่อกันมาในอดีต เช่น คำานาน นิทาน นิยาย และเรื่องเล่าเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ด้วย

๓. หลักฐานประเภทที่มีการบันทึกไว้ (Written Records) ได้แก่เอกสารจดบันทึกต่างๆ ที่มีขึ้นเมื่อมนุษย์รู้จักการเขียนหนังสือแล้ว แบ่งออกได้ เป็น ๓ ชนิด ได้แก่

๓.๑ หลักฐานชั้นต้น (Primary Records) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าหลักฐานปฐมภูมิ หมายถึงหลักฐานดั้งเดิม เกิดขึ้นพร้อมกับเหตุการณ์ต่างๆ

๓.๒ หลักฐานชั้นที่สอง (Secondary Records) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าหลักฐานทุติยภูมิ หมายถึงหลักฐานที่ผู้เขียนเขียนขึ้นจากหลักฐานชั้นต้นแล้ว เสนอออกมาในรูปของหนังสือ บทความ หรือรายงานการค้นคว้าและวิจัย รวมทั้งเอกสารประเภทวิทยานิพนธ์ (Thesis) ด้วย

๓.๓ หลักฐานชั้นที่สาม (Tertiary Records) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าหลักฐานตติยภูมิ หมายถึงหลักฐานที่ผู้เขียนเขียนขึ้น (หรือรวบรวมและเรียบเรียง) จากหลักฐานชั้นต้น และหลักฐานชั้นที่สอง โดยมีมุ่งหมายที่จะให้เป็นเอกสารประกอบการศึกษา ค้นคว้า และอ้างอิง (References)

หน้า ๒ ตารางจำแนกประเภทหลักฐานทางประวัติศาสตร์

Material Remains (Primary Sources)	2. Oral Sources (Primary Sources)	3. Records		
		3.1 Primary R.	3.2 Secondary R.	3.3 Tertiary R.
ศิลปากริก เครื่องประดับ เครื่องศาสตราวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ ซากฟอสซิล (fossils) โบราณสถาน โบราณวัตถุ อนุสาวรีย์ เงินตรา สัญลักษณ์	คำนำาน นิทาน นิยาย แบบอย่างขนบธรรมเนียม, ประเพณี และวัฒนธรรม	จดหมายเหตุ พงศาวดาร สมุดข่อย บันทึกโบราณ ปุบโหระ ปุบแพทย์ บันทึกประจำวัน บันทึกความทรงจำ จดหมาย กฎหมาย คำแถลงการณ์ เอกสารทางราชการ สนธิสัญญา เอกสารทางการทูต คำสัมภาษณ์ คำกล่าวรายงาน คำปราศรัย บันทึกปาฐกถา ภาพถ่าย ภาพเขียน ภาพยนต์ เทปเสียง เทปภาพ ฟิล์มสตริป แผ่นโปร่งใส	หนังสือ บทความ บทนิพนธ์ วิทยานิพนธ์	สารานุกรม บรรณานุกรม แบบเรียน สมุดแบบฝึกหัด สมุดปฏิบัติการ (Work books)

ความเกี่ยวข้องระหว่างนักประวัติศาสตร์กับบุคคลและวิชาสาขาต่างๆ

การทำงานของนักประวัติศาสตร์เพื่อที่จะศึกษาวิวัฒนาการ (Evolution) ของมนุษย์ ในแง่ของความคิด พฤติกรรม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และกับธรรมชาติรวมทั้งสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ก็โดยมีจุดประสงค์สำคัญคือ เป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะใช้ความรู้ความเข้าใจ ความเฉลียวฉลาดความสามารถเท่าที่มีอยู่ไปเพื่อการเสาะแสวงหาความจริง เกี่ยวกับตัวมนุษย์เองให้กระจ่างแจ้ง และมีความเข้าใจในตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถกำหนดแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรกำลังให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อใช้เป็นปัจจัยในการควบคุม และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถอำนวยความสะดวกประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติให้มากยิ่งขึ้น สำหรับลำดับขั้นของงานบรรพบุรุษประวัติศาสตร์ดังกล่าว นักประวัติศาสตร์จำเป็นต้องศึกษาและเกี่ยวข้องกับบุคคลในสาขาอื่นๆ เช่น

๑. นักโบราณคดี เพื่อร่วมศึกษาค้นคว้าร่องรอยของมนุษย์และหลักฐานหรือข้อเท็จจริง บางเรื่องบางประการจากโบราณวัตถุ และโบราณสถานที่เท่าที่มีอยู่ หรือมีการขุดค้นพบขึ้นใหม่ เช่น "หลักฐานบ้านเชียง" ที่จังหวัดอุดรธานี และ "หลักฐานบ้านเก่า" ที่จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น
๒. นักธรณีวิทยา หลักฐานจากการศึกษาตรวจสอบและวินิจฉัย (diagnostic) เกี่ยวกับดิน หิน แร่ธาตุ ของนักธรณีวิทยา โดยได้มีการค้นพบและทำบันทึก เกี่ยวกับโครงกระดูก วัสดุเครื่องใช้ไม้สอยของมนุษย์ยุคโบราณ หลักฐานและข้อมูลดังกล่าวได้ช่วยทำให้นักประวัติศาสตร์ ได้แนวคิดเกี่ยวกับร่องรอยของมนุษย์ในยุคต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากในการลำดับยุค (Historical Age.) และสมัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Periods)
๓. นักภูมิศาสตร์ ช่วยให้นักประวัติศาสตร์ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับลักษณะและสภาพการณ์ของธรรมชาติ ภูมิประเทศ โครงสร้าง และองค์ประกอบของพื้นแผ่นดิน ซึ่งอาจจะใช้ประกอบการวินิจฉัยและตีความ (Interpretation) เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และสมเหตุสมผลกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีต
๔. นักมานุษยวิทยา การศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ในแง่ของการจำแนกลักษณะชาติพันธุ์ และโครงสร้าง โดยนักมานุษยวิทยา ช่วยให้นักประวัติศาสตร์ เข้าใจ เรื่องราวความเป็นมาของมนุษย์ประเภทต่างๆในโลก ได้รู้ถึงความสัมพันธ์และการสืบสายเลือดของมนุษย์เผ่าต่างๆ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ปัจจุบัน
๕. นักวิทยาศาสตร์ ความสามารถและการคิดค้นประดิษฐ์เครื่องมือและวิธีการใหม่ๆของนัก

วิทยาศาสตร์ เช่นการตรวจสอบอายุของวัตถุทางประวัติศาสตร์ โดยวิธีคาร์บอน ๑๔ (Carbon 14)^{๒๔} ปัจจุบันได้มีผู้ใช้วิธีคำนวณอายุของหินจากจำนวนของธาตุโพแทสเซียมและอาร์กอน โพแทสเซียมจะแตกตัวเป็นอาร์กอน ๔๐ ร้อยละ ๑๒ และแคลเซียมร้อยละ ๘๘ ถ้าเราทราบจำนวนของอาร์กอนที่แตกจากโพแทสเซียมในระยะเวลาที่กำหนดให้ ก็สามารถคำนวณอายุของหินนั้นได้”^{๒๕} การใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) และอื่นๆ ได้ช่วยให้นักประวัติศาสตร์สามารถตอบปัญหาที่ยังมีคมนในวงการประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตได้สำเร็จ^{๒๖} สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงและจัดระเบียบของกระบวนการทำงานทางประวัติศาสตร์ให้รัดกุม มีเหตุผลและเป็นวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เรียกว่า "วิธีการทางประวัติศาสตร์" (Historical Method) ได้กลายเป็นวิธีการแม่บทในการสอบสวนค้นคว้าข้อเท็จจริงและการทำวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) ของนักประวัติศาสตร์ ส่วนในความการเรียนการสอนก็ได้มีบทบาทสำคัญในลักษณะ เป็นวิธีการสอบแม่บทด้วยเช่นกัน

๖. นักวรรณคดี การซื้อบรรณ และความจริงในทางวรรณคดีของนักวรรณคดี มีผลสะท้อนทำให้ให้นักประวัติศาสตร์ ได้รู้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เป็นบางเรื่องบางประการ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ประกอบการวิเคราะห์และตีความหรือใช้เป็นหลักฐานได้ไม่น้อย

สำหรับวิชาสาขาอื่นๆ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ควรจะให้ความสนใจเพื่ออาศัยข้อมูลจากผลงานของผู้เชี่ยวชาญไปประกอบในการศึกษา ค้นคว้า ได้ เช่น

๑. วิชามนุษย์วิทยา	(Anthropology)
๒. วิชาโบราณคดี	(Archaeology)
๓. วิชาศิลปะ	(Art)
๔. วิชาคอมพิวเตอร์	(Computer Science)
๕. วิชาประชากรศาสตร์	(Demography)
๖. วิชานิเวศน์วิทยา	(Ecology)
๗. วิชาเศรษฐศาสตร์	(Economics)
๘. วิชาศึกษาศาสตร์	(Education)
๙. วิชาอ่านศิลาจารึก	(Epigraphy)

๒๔. สืบค้นโดยนักวิทยาศาสตร์ชื่อ วิลลาร์ด ลิบบี (Willard Libby)

๒๕. วณิดา จิตต์หมั่น มนุษย์กับวิทยาศาสตร์ชีวภาพ, (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๔ หน้า ๔๔

๒๖. เช่นการพิสูจน์กระดูกมนุษย์พิลด์ทาวน์ (Piltown Man) ใน ค.ศ. ๑๙๕๐

๑๐.	วิชาจริยศาสตร์	(Ethics)
๑๑.	วิชาภูมิศาสตร์	(Geography)
๑๒.	วิชาธรณีวิทยาประวัติ	(Historical Geology)
๑๓.	วิชามนุษยศาสตร์	(Humanities)
๑๔.	วิชานิติศาสตร์	(Jurisprudence)
๑๕.	วิชาภาษาศาสตร์	(Linguistics)
๑๖.	วิชาวรรณคดี	(Literature)
๑๗.	วิชาศึกษาเงินเหรียญ	(Numismatics)
๑๘.	วิชาอ่านตัวอักษรโบราณ	(Palaeography)
๑๙.	วิชาศึกษาชีววิทยา	(Palaeontology)
๒๐.	วิชาทัณฑ์วิทยา	(Penology)
๒๑.	วิชานิรุกต์ศาสตร์	(Philology)
๒๒.	วิชาปรัชญา	(Philosophy)
๒๓.	วิชารัฐศาสตร์	(Political Science)
๒๔.	วิชาจิตวิทยา	(Psychology)
๒๕.	วิชาวิทยาศาสตร์	(Science)
๒๖.	วิชาสังคมศาสตร์	(Social Science)
๒๗.	วิชาสังคมวิทยา	(Sociology)
๒๘.	วิชาสถิติ	(Statistics)

คุณสมบัติของนักประวัติศาสตร์ ^{๒๗}

นักประวัติศาสตร์มีหน้าที่สำคัญที่จะต้องนำประสบการณ์และผลงานในอดีตของมนุษย์มาตีแผ่ให้มนุษย์ในปัจจุบันและอนาคตได้ทราบ นักประวัติศาสตร์มิใช่เพียงแต่มีหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงแล้วบันทึกไว้เท่านั้น แต่จะต้องสามารถเข้าใจจนอธิบายได้อย่างมีเหตุผล มีระเบียบแบบแผน และเป็นประโยชน์ต่อปัจจุบันและอนาคตมากที่สุด กล่าวคือ สามารถอธิบายได้ว่าเป็นเหตุการณ์อะไรขึ้น เกิดขึ้นได้อย่างไรเพราะเหตุใด และมีผลอย่างไร ตลอดจนความหมายความสำคัญของเหตุการณ์เหล่านั้น นักประวัติศาสตร์ที่สามารถจะทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

๒๗ ดร.สืบแสง พรหมบุญ, เรื่องเดิม หน้า ๗-๘

๑. มีระเบียบ วินัย ความเชื่อมั่นตนเอง ความศรัทธาภักษวิจรรย์อย่างมีเหตุผล
๒. สำนัญสำนึก จินตนาการ และความนึกคิดที่ลึกซึ้ง ละเหยยตลุมที่จะเข้าใจปัญหาที่สลับซับซ้อนได้
๓. ความรู้ และความชำนาญในกัรประ เณคุณค่าหลักฐาน มีความซื่อสัตย์และให้เกียรติแก่หลักฐานที่นำมาใช้ ไม่ติดประวัติศาสตร์
๔. ความสามารถในการวินิจฉัยแยกแยะข้อเท็จจริงจากหลักฐาน จัดลำดับ ความสำคัญ และพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของข้อเท็จจริงแต่ละประ เคนได้
๕. ความยุติธรรมไม่มีอคติ มีความใจกว้างที่ยอมรับหลักฐานที่ขัดแย้งกับความคิดของตน และยอมรับฟังข้อมูลและทัศนะของผู้เชี่ยวชาญในแขนงวิชาอื่น
๖. ระมัดระวังในการใช้ภาษา ที่สามารถจะอธิบายความคิดและข้อเท็จจริงได้อย่างชัดเจน เสมือน เป็นกระจกสะท้อนภาพ เหตุการณ์ในอดีตได้
๗. ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ และพร้อมที่จะแก้ไขผลงานของตนตามหลักฐานข้อเท็จจริง หรือการคิดค้นใหม่